

Kapitola 5

Spolková republika Německo v české zahraniční politice

Vladimír Handl

Dlouho nebyla česká politika vůči Německu (od roku 2002) tak rozdělená na odlišné oblasti, jako v roce 2015.¹ Na jedné straně pokračoval trend intenzivní spolupráce na všech úrovních státní správy a ve všech politických sektorech, zvláště intenzivní v příhraničních regionech. Zvláštní význam mělo zahájení česko-německého strategického dialogu – nového a nadějného instrumentu intenzifikace česko-německé spolupráce. Na straně druhé vystavila tzv. uprchlická krize česko-německé vztahy zkoušce, zejména pokud jde o politický diskurz, celospolečenskou atmosféru a některá konkrétní opatření (zejména otázku kvót při přerozdělování uprchlíků v rámci EU). Objevilo se téma, které obě strany pojímaly v některých aspektech natolik odlišně, že odhalilo dříve méně zřetelné rozdíly v některých základních koordínátech a kultuře české a německé společnosti a politiky. Posílení nacionálních akcentů a ochlazení vztahu vůči EU, Německu a vůči establishmentu i mainstreamovým politickým kruhům a médiím představovaly výzvu pro politiku a média obou stran. V kontextu střední Evropy nicméně vláda Bohuslava Sobotky zaujímala středovou pozici a potvrdila tak svou roli pragmatického a kooperativního partnera Německa.

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Přes vysokou míru intenzity v kontaktech a spolupráci přišla česká strana, na nejvyšší úrovni předseda vlády Sobotka, již v roce 2014 s návrhem posunout česko-německé vztahy na vyšší úroveň. Česká politika a diplomacie vyjadřovala dlouhodobě zájem dosáhnout takové úrovně politických kontaktů s Německem, které mohou využívat tzv. strategií partnerů – tedy zavedení tzv. vládních konzultací (*Regierungskonsultationen*). Protože německá politika má již strategických partnerů a vládních konzultací

(kdy se každoročně scházejí k rozhovorům téměř celé vlády obou stran) celou řadu, nebylo povýšení na tuto úroveň vztahů realistické. Česká diplomacie proto svou snahu dát vztahům nový politický impuls zaměřila na vytvoření tzv. strategického dialogu. Jeho cílem by mělo být dodat česko-německým vztahům rozměr, který by šel za řešení každodenní praktické agendy.

Jestliže se politická smlouva z roku 1992 stala dokumentem, který vytvořil politické a institucionální podmínky pro rozvoj intenzivních sousedských vztahů, a deklarace roku 1997 umožnila v zásadě uzavřít politické a právní otázky pocházející z minulosti, pak by měl strategický dialog dodat vzájemným vztahům dlouhodobou, do budoucna orientovanou perspektivu. Je reakcí nejen na potřeby dalšího rozvoje spolupráce, ale také na potřebu čelit společně aktuálním a budoucím krizím v Evropě i ve světě. Měl by přidat dosavadní spolupráci strategický rozměr, posílit politickou dimenzi česko-německé spolupráce a ukotvit ji ve společnosti propojením s německými zeměmi a kraji, zástupci občanské společnosti. Ministerstvo zahraničních věcí připravilo koncepční materiál ke strategickému ukotvení česko-německých vztahů, který zahrnul zprávy všech resortů o dosažené úrovni spolupráce a potřebách jejich dalšího rozvoje. Dialog připravovala pracovní skupina vedená na české straně náměstkem ministra zahraničních věcí Petrem Drulákem (v těsné spolupráci zejména s ředitelem odboru střední Evropy Tomášem Kafkou) a na německé velvyslancem SRN v Praze Arndtem Freiherr Freytag von Loringhoven. Po několika kolech jednání byl 3. 7. 2015 v Berlíně podepsán dokument *Společné prohlášení ke strategickému dialogu mezi Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Ministerstvem zahraničních věcí SRN jako novém rámci pro česko-německé vztahy*.² Fungování dialogu zajišťovali nadále dva koordinátoři, z německé strany velvyslanec von Loringhoven, z české náměstek ministra Drulák.

Rámec strategického dialogu je pružný a nabídl všem resortům, aby se přihlásily se svými záměry, které jdou za rámec již dosažené spolupráce. Na základě zájmu resortů byly vytvořeny pracovní skupiny – „Zahraníční a evropská politika“, „Kultura, jazyk a mládež“, „Trh práce a duální vzdělávání“, „Věda a výzkum“, „Energetika, ochrana klimatu a životního prostředí“, „Přeprava a doprava“, „Bezpečnost a zdraví“, „Bezpečnostní a obranná politika“ a „Zemědělství“.

Ministři zahraničních věcí obou zemí, Lubomír Zaorálek a Frank-Walter Steinmeier, vnímali zahájení strategického dialogu jako novou kapitolu vztahů mezi Českem a Německem.³ Zdůrazňovali, že nejde o deklaratorní, symbolickou politiku, ale konkrétní projekty. Ministr Steinmeier uvedl: „Nechceme podepisovat dokumenty, které zůstanou jen na papíře, ale chceme, aby vedly ke skutečným krokům v budoucí práci.“⁴ Zároveň má strategický dialog i větší ambice: obě strany jím chtějí vytvořit model bilaterální spolupráce, který by mohly následovat i další země. Ministr Zaorálek uvedl, že „strategickým dialogem vytváříme model, který je důležitý v celé Evropě. Dnes čelíme krizím na východě, na jihu, v Řecku, migraci – nestačí se stýkat jen v Bruselu, ale je důležité setkávat se i zvláště, jako dnes v Berlíně, a čelit těm krizím společně.“⁵ V rozhovorech s diplomaty i odborníky bylo nicméně jasné, že nový formát bude muset nejprve přesvědčit svými výsledky. První zkouškou dialogu se stala uprchlická krize, v níž obě strany zaujaly částečně odlišné postoje. Pružný formát dia-

logu v tomto kontextu fungoval velmi dobře – ke konci roku vznikla nová pracovní skupina k migraci a integraci, vedená z české strany šéfpodradcem předsedy české vlády Vladimírem Špidlou a na německé straně státním ministrem pro evropské záležitosti MZV SRN Michaelem Rothem.

Vztahy s Německem byly, podobně jako v poslední řadě let, převážně depolitizované: ani velká témata, jako je Evropská unie nebo bezpečnost, nerezonovala v politickém prostoru ve vztahu k SRN ani zvláště aktuálně, ani silně. Vztah k minulosti byl přítomen v politickém prostoru jen omezeně: čím menší kontroverzi vyvolával, tím méně politickou debatu ovlivňoval.

Byl to prakticky pouze vztah k Německu v kontextu uprchlické krize, částečně (a do určité míry odvozeně) ovšem i v kontextu krize ukrajinské eurozóny, který představoval výrazně politizované téma. Česká politika byla přitom rozdělena především vztahem k uprchlíkům z islámských zemí jako takovým, relace vůči Německu a jeho politice byla druhotná. Kritický pohled na německou politiku se přitom týkal až té fáze jejího vývoje, kdy začala požadovat kolektivní („solidární“) řešení situace ve středu Evropy poté, co do středu Evropy dorazilo velké množství uprchlíků. Gesto kancléřky Angely Merkelové, jež otevřelo hranice pro syrské uprchlíky, soustředěné v srpnu v Maďarsku, bylo téměř všeobecně považováno za chybu, zavedení automatických kvót na přerozdělování uprchlíků, jež požadovalo mj. Německo, odmítly v podstatě všechny parlamentní strany. Navíc tlak SRN na schválení kvót většinovým hlasováním (legální, nicméně politicky problematický postup) vnímala část české politiky a veřejnosti jako nepřijatelný. Po dlouhé době viděla část české politiky a společnosti Německo jako zemi, která zneužívá své síly a vnucuje ostatním, vč. České republiky, svůj pohled na řešení uprchlické krize – ať už z důvodu nepochopení reality, nebo kvůli vlastním strategickým zájmům. Role Německa a osobně kancléřky Merkelové byla ve značné části společnosti zpochybněna, dělicí čára přitom v některých případech vedla napříč politickými stranami. Rámec vnímání Německa a jeho politiky vytyčil prezident Miloš Zeman svými výroky „Nikdo Vás sem nezval“⁶ a „tahle zem je naše...“, přičemž označil pohyb uprchlíků za „organizovanou invazi“.⁷

Mezi to málo politiků, kteří vyslovili Německu a osobně kancléřce podporu, patřil ministr pro lidská práva a rovné příležitosti Jiří Dienstbier, který varoval politiky z hlavních a obvykle umírněných stran před zneužíváním strachu občanů. Za dobrý příklad měl „statečnost paní kancléřky [Angely] Merkelové“, která se podle něj k věci postavila „zásadově a s ohledem na humanistické hledisko. [...] Řekla, že je to obrovská zkouška, obrovská zátěž, ale že ji budeme muset zvládnout. [...] Ona mluvila za Němce, já bych to rozšířil: za nás, za všechny v Evropě.“⁸

Naopak poslanec Jaroslav Foldyna uvedl v debatě o imigrační krizi v Poslanecké sněmovně PSČ: „Zaplat' pánbůh, že nám Merkelová teď nebere telefon, protože za chvíli nám nebude mít kdo brát ten telefon, protože ten způsob německé politiky v Evropské unii [...] je nehorázný. Je nehorázný. Předvádí nám něco, pro co jsme do Evropské unie nešli. Ani jeden z nás.“⁹

Předseda Poslanecké sněmovny, poslanec ČSSD Jan Hamáček, se kritice německé politiky vyhnul a v komentáři k přehlasování ČR v Radě EU v Berlíně zdůrazňoval, že „jsme připraveni se podle závěrů té rady ministrů zachovat, samozřejmě za před-

*pokladu že všichni aktéři splní svoje závazky. To znamená včetně toho, že vzniknou takzvané hotspots, že bude probíhat registrace uprchlíků a že všechno toto bude fungovat.*¹⁰

Ministr vnitra Milan Chovanec poměrně ostře kritizoval německou stranu, když prohlásil, že nekonzistentní politika Německa je největším problémem řešení migrační krize.¹¹ Přistoupil na národní akcent diskuse, když uvedl: „*Já jsem součástí českého národa a jsem na to hrdý. [...] Bylo mi ctí se nechat přehlasovat na jednání evropských představitelů. [...] My se nebráníme tomu, pomoci Spolkové republice Německo [...] pokud si chtějí pozvat migranty na své území.*“¹²

Premiér Sobotka kritizoval německou politiku jen nepřímou, když zdůraznil, že „*národní opatření, která nejsou koordinovaná, povedou jenom k rozkladu společné migrační politiky, omezení volného pohybu osob i schengenské spolupráce a v konečném důsledku i k rozpadu možná celého schengenského systému*“ a vyslovil se pro evropské řešení.¹³

Naopak ministr financí a předseda hnutí ANO Andrej Babiš kritizoval EU jako byrokratické těleso. „*Je nepřijatelné, aby o migraci za nás rozhodoval někdo v Bruselu,*“ řekl serveru Politico; pokud „*máma [německá kancléřka Angela] Merkelová tyto lidi pozvala, měla by je převzít*“.¹⁴

Pavel Bělobrádek, místopředseda vlády a předseda KDU-ČSL, prohlásil, že Angela Merkelová svým gestem a převzetím uprchlíků zachránila Balkán, zároveň se ale vyslovil proti vítání uprchlíků a pro pomoc spíše v místech konfliktů.¹⁵

Opozice se vymezila také diferencovaně: Petr Fiala, předseda ODS, prohlásil, že „*slyšíme z Německa vyhrožování, politické vydírání, pokud neuděláme to, co chce Německo, tak že nám [...] budou omezeny naše dotace [...]. Německo na jedné straně pozvalo všechny uprchlíky ze Sýrie na svoje území, tím ještě podnítilo tu migrační vlnu, a pak si s tím neví rady a snaží se to řešit nucením dalších zemí, aby přijaly povinné kvóty.*“¹⁶ Naopak předseda TOP 09, Karel Schwarzenberg, prohlásil o gestu Angely Merkelové, že pro něj nebyla žádná alternativa: „*Ve skutečnosti je [syrské uprchlíky – pozn. VH] mohla jenom přijmout. Ale snažila se, aby ta nouze vypadala jako ctnost.*“¹⁷ Protože téma uprchlické krize je politikem nejen ve vztahu k Německu, ale především v domácí politice, odmítají představitelé další opoziční strany, KSČM, jak německou politiku, tak přístup TOP 09, viz např. vyjádření: „*To už je vskutku šílená konstrukce. Angela Merkelová si je pozvala. Teď mají problém, ale byl by prý podle TOP 09 v Německu možná menší, když si část toho problému vezmeme k sobě.*“¹⁸ Předseda strany vnímal kancléřku Merkelovou jako zmatenou a odmítal tlak na přijetí kvót.¹⁹

Závažný problém představovala nedůvěra v politiku v postojích veřejnosti. Negativní dopad se projevil ve vztahu k Německu a EU. Dlouhodobá *ignorace* toho, co EU ve skutečnosti znamená, se v ČR pod vlivem řetězení krizí a v situaci chybějícího politického vedení změnila v *odmítání* EU. Poklesly sympatie ke všem státům EU, které se otevřely uprchlíkům a prosazovaly jejich přerozdělení na základě kvót (vůči Německu z 63 % na 50 %); naopak rostla podpora oponentů tohoto postupu, zejména Maďarska, ale také třeba Ruska.²⁰ Názorový rozchod potvrdil výzkum v sedmi vybraných zemích EU.²¹ Ukázal na to, že evropské řešení otázky přijetí a distribuce uprchlíků

nejvíce preferovali Italové (75 %) a po nich Němci (68 %), kteří masy uprchlíků již přijali; největší skepsi naopak vyjadřovali Češi (evropské řešení podporovalo 22 %), pro které byla uprchlická krize virtuálním problémem. Velký rozdíl se projevoval ve vztahu k euroskeptickým stranám: pro 7 % Čechů byl hlas pro euroskeptickou stranu první, pro 15 % druhou volbou a dalších 17 % si umělo představit, že by pro nějakou euroskeptickou stranu hlasovali (dohromady 39 %). V Německu dalo v uvedených kategoriích souhlasnou odpověď 5 %, 3 % a 7 %, celkem tedy pouhých 15 %. Dobrá byla pro EU i česko-německé vztahy naopak skutečnost, že se Německo nadále těšilo vysoké důvěře – i ve skepsi zasaženém Česku to bylo 60 % dotázaných (z toho 20 % Čechů mělo v Německu velmi vysokou a 40 % vysokou důvěru).

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Styková agenda

Ve stykové agendě dále rostla role německého institucionálního pluralismu a schopnost České republiky na různých úrovních německé politiky účinně fungovat: vedle vztahů mezi ČR a SRN na federální úrovni tak dále rostlo a sílilo pletivo přímých kontaktů mezi ČR německými zeměmi. Ukazuje to stručný přehled, který se omezuje na politickou úroveň vztahů. Na rozdíl od roku 2014 neproběhly vzájemné návštěvy na prezidentské úrovni, nekonala se ani návštěva kancléřky Merkelové (podařilo se ji zajistit na srpen 2016), na pracovní návštěvu ale do Berlína přijel premiér Sobotka (4. května), který při té příležitosti pronesl projev na Humboldtově univerzitě. Prohlásil v něm mj., že „*evropská integrace je šťastným příběhem*“, je velmi úzce provázána s vývojem Německa a přispěla významně k tomu, že „*vnímáme Německo jako klíčového partnera*“. „*V rámci sjednocené Evropy je česko-německá spolupráce samozřejmá a nevyhnutelná.*“²² Premiér Sobotka vykonal rovněž pracovní návštěvu Saska (12.–13. června), kde jednal jak se saským předsedou vlády Stanislawem Tillichem, tak předsedou vlády Saska-Anhaltska Reinerem Haseloffem. Dne 4. listopadu se setkal s bavorským předsedou vlády Horstem Seehoferem v Mnichově. Po stranické linii se B. Sobotka kromě toho zúčastnil sjezdu SPD 10.–12. prosince (Berlín). O vládních strategiích ve výzkumu, vývoji a inovacích v Berlíně jednal místopředseda vlády pro vědu, výzkum a inovace P. Bělobrádek (1. července).

Pracovní návštěvy Německa na spolkové úrovni uskutečnili ministři dopravy Dan Ťok (10. února), spravedlnosti Robert Pelikán (2. května), zahraničních věcí Lubomír Zaorálek (3. července), kultury Daniel Hermann (24.–26. září), ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová (1. března). Při jiných příležitostech se konaly návštěvy ministra průmyslu a obchodu Jana Mládka, zemědělství Mariana Jurečky, dopravy D. Ťoka, ministryně M. Marksové. Opakovaně v Berlíně jednali státní tajemník pro EU Tomáš Prouza a náměstek ministra zahraničních věcí, později politický tajemník kabinetu MZV P. Drulák.

Českou republiku naopak navštívili s pracovní návštěvou spolkový ministr vnitra Thomas de Maiziére (28. dubna), dopravy Alexander Dobrindt (27.–28. srpna) a spol-

ková ministryně obrany Ursula von der Leyen (4. června). S místopředsedou vlády a ministrem financí A. Babišem se v Praze 10. prosince setkal spolkový ministr financí Wolfgang Schäuble, s ministrem zdravotnictví Stanislavem Němečkem zde v týž den jednal spolkový ministr zdravotnictví Hermann Gröhe.

Ještě větší hustotu vykazovaly kontakty ČR se spolkovými zeměmi, zcela logicky především se sousedními Saskem a Bavorskem. Kromě uvedených návštěv premiéra Sobotky zavítali do spolkových zemí při různých příležitostech místopředseda vlády a předseda KDU-ČSL P. Bělobrádek, ministři kultury D. Herman, průmyslu a obchodu J. Mládek, dopravy D. Ťok, spravedlnosti R. Pelikán a ministr vnitra M. Chovanec. Naopak Českou republiku navštívili ministerský předseda Saska-Anhaltska R. Haseloff (3. března), dále saský ministr hospodářství, práce a dopravy Martin Duldig, bavorský státní ministr školství, kultury, vědy a umění Ludwig Spaenle (dvakrát), saský ministr spravedlnosti Sebastian Gemkow.

Velmi aktivní byly styky na parlamentní úrovni: předseda Poslanecké sněmovny PČR Jan Hamáček navštívil SRN oficiálně 21.–22. května a další tři návštěvy vykonal při tematických příležitostech. Předseda Senátu Milan Štěch (spolu s bývalým prezidentem Václavem Klausem) zastoupil ČR na pohřbu bývalého německého prezidenta Richarda von Weizsäckera (11. února). Spolkový sněm v Berlíně navštívily tři výbory Poslanecké sněmovny – pro bezpečnost, zdravotnictví a EU. Do Prahy naopak přijela vedoucí Německo-české parlamentní skupiny ve Spolkovém sněmu, poslankyně Petra Ernstberger, a Výbor pro spolkové a evropské záležitosti bavorského Zemského sněmu.

Čeští politici udržovali rovněž styky se sesterskými stranami – na zasedání stranických grémií se v SRN účastnili premiér B. Sobotka a ministryně M. Marksová (sjezd SPD, 10.–12. prosince), místopředseda vlády P. Bělobrádek (stranická akce CSU, 18. dubna), ministr kultury D. Herman (sjezd CSU, 21. listopadu). Celkově tak čeští politici projevovali značnou aktivitu, nejčastěji s německými partnery na politické úrovni jednali v Německu a v ČR ministr dopravy D. Ťok (devětkrát) a ministryně práce a sociálních věcí M. Marksová (osmkrát). Ještě mnohem častější byla samozřejmě jednání na pracovní úrovni, probíhala pravidelná zasedání pracovních skupin a komisí.

Evropská a bezpečnostní politika

V otázce stabilizace eurozóny a (ne)důvěry v ochotu Řecka provést reformy požadovanou zeměmi eurozóny a ECB stála česká vláda (premiér Sobotka, ministr zahraničních věcí Zaorálek i ministr financí Babiš) na pozicích viditelně blízkých Německu. Blízkost neomezilo ani odmítání aktivace mechanismu EFSM: ministr financí A. Babiš jasně prohlášoval, že problém Řecka je problémem eurozóny a neměl by být řešen z rozpočtu EU.²³ Česká republika tak stála na pozicích V4, Velké Británie a dalších nečlenů eurozóny; také německá pozice byla, na rozdíl od Evropské komise, postojí ČR poměrně blízká.²⁴

Podobně blízko stála vláda ČR německé diplomacii při snahách o odvrácení Brexitu, řešení ukrajinské krize, krize na Blízkém východě. Blízkost postojů se ale nedostatečně transformovala do společné agendy – nadále platí, že ČR a SRN nesledo-

valy bilaterálně žádné společné projekty, česká strana cítila informační deficit a měla zájem na větší transparentnosti postupu německé politiky.

Odlišně se k řadě otázek stavěl prezident Zeman i ex-prezident Klaus, německá politika se ale už za prezidentství V. Klause naučila rozlišovat mezi klíčovou kompetencí vlády a názory prezidenta.

O to větší změnu znamenal odklon české politiky od přístupu SRN k uprchlické krizi. Odlišnosti v přístupech české a německé společnosti vysvětloval ministr Zaorálek mj. dobou před rokem 1989, kdy Němci získali zkušenosti soužití s jinými etniky a kulturami, a uváděl i demografický argument: „*Německo a Česko jsou jiné příběhy [...]. Německo je obrovská země, která potřebuje ročně 300 tisíc imigrantů, aby zachránila demografickému sestupu.*“²⁵ Německá strana zjevně očekávala větší míru solidarity se svou politikou (a méně populismu ve výrociích některých českých představitelů), česká strana zase postrádala více komunikace, transparentnosti a ochoty ke kompromisu v přístupu SRN. Spojujícím rámcem bylo nicméně hledání „evropského řešení“, kde obě strany zaujímaly blízké pozice v téměř všech otázkách – kromě otázky povinných a automatických kvót pro přerozdělování uprchlíků, kteří jsou nebo budou na území EU. Česká republika byla ve zcela jiné situaci nežli Německo a nemusela tak např. zřizovat ani kontroly na svých hranicích s Rakouskem, které SRN zavedla v půli září.²⁶

Česká republika se v Německu dostala do negativního světla méně než zejm. Maďarsko, Praha byla ale kritizována v německých médiích: celoněmecký *Frankfurter Rundschau* psal např. o zadržování běženců za ostnatým drátem v táboře v Belé pod Bezdězem a vnímal postoje prezidenta Zemana jako populistické.²⁷ Německý ministr vnitra T. de Maiziére navrhoval, aby EU omezila vyplacení peněz ze strukturálních fondů zemím, které odmítají kompromis při rozdělování běženců v osmadvacítce – tedy i ČR.²⁸ Německá média si všímala polarizace společnosti: na jedné straně defenzivní až xenofobní rétorika, na druhé podpisová akce českých vědců proto xenofobii, kterou podpořilo 10 000 osob, a pomoc českých aktivistů uprchlíkům na Balkáně.

V kontextu summitu EU o přerozdělování uprchlíků v říjnu dala kancléřka Merkelová najevo, že nechápe odmítavý postoj některých zemí střední a východní Evropy, protože jsou tyto země „*přímnými partnery*“. Označila uprchlickou krizi za společnou evropskou výzvu. „*Myslím, že bude třeba ještě mnoho debat, aby to všichni pochopili,*“ dodala. Premiér Sobotka nato vyjádřil přesvědčení, „*že česko-německé vztahy jsou do té míry robustní a byly tak pečlivě v uplynulých 25 letech vybudovány, že ani uprchlická krize je nepoškodí*“, nutné je ale „*zesílit také komunikaci se státy, které ten mechanismus prosazují. To se týká též Německa.*“²⁹ Přehlasování části členských států EU včetně Česka v otázce mimořádného přerozdělení 120 000 uchazečů o azyl způsobilo „*určité trauma*“, a to na všech stranách. „*Nepřispělo to ke sjednocování EU. To hlasování nás spíše rozdělilo.*“³⁰ Podle Sobotky „*se bohužel nedá popřít*“, že Berlín nese díl viny na vysokém počtu migrantů přicházejících do Evropy: „*Německo vyslalo signál, který bylo možné slyšet a vidět ve značné části Blízkého východu a severní Afriky. To podnítilo k ilegální migraci směrem do Evropy.*“³¹

Výzvou pro českou politiku byla rostoucí spolupráce xenofobně zaměřených kruhů napříč Evropou. Německá Pegida se tak pozitivně hlásila k politice prezidenta Zemana (a Putina), V. Klaus opakovaně podpořil nastupující populistickou sílu v ně-

mecké politice – nacionálně-konzervativní AfD. Prezident Zeman i ex-prezident Klaus podpořili (nicméně nepodepsali) tzv. Evropský manifest, který připravil Petr Bystroň, předseda bavorské AfD.

Ministr M. Chovanec uvítal návrh Francie a Německa na významné posílení pravomocí a schopností evropské agentury Frontex, s tím, že podobné kroky Česká republika a další středoevropské země visehradské skupiny prosazovaly již řadu měsíců.³² Bilaterální dimenzi měla uprchlická krize i v tom, že německá policie na česko-německé hranici zatkla od ledna do října 2015 300 pašeráků lidí.³³ Obecně ale německá strana kvitovala, že záchyt migrantů přes česko-německou hranici byl minimální, což jí umožňuje soustředit se na bavorsko-rakouské pomezí. „*Velmi jsem poděkoval, že česká strana důsledně dodržuje evropská pravidla, a to jak dublinskou úmluvu, tak schengenský kodex,*“ uvedl ministr vnitra a dopravy Joachim Hermann.³⁴

Pokračovalo hledání forem intenzivnější spolupráce v oblasti obrany: vyzněla tak zejména návštěva spolkové ministryně obrany U. von der Leyen (4. června), tématem nadále zůstala spolupráce v rámci Framework Nation Concept NATO, dalšímu sblížení by měl přispět strategický dialog a jeho pracovní skupina „Bezpečnostní a obranářská politika“. Ozbrojené síly spolupracují v oblasti vzdělávání, v rámci mnohonárodních vojenských struktur NATO a EU, na mezinárodních misích a při cvičeních a v mnohonárodních štábech. Součinnost českých a německých vojáků tak funguje v rámci Battlegroups EU, NATO Response Force nebo Very High Readiness Joint Task Force (VJTF).³⁵

Hospodářská spolupráce

Spolková republika Německo byla i v roce 2015 zdaleka nejdůležitějším hospodářským partnerem České republiky. Její podíl na objemu zahraničního obchodu ČR byl 29,5 %. Naopak ČR zaujímá 11. místo mezi největšími obchodními partnery SRN – a je 12. nejvýznamnější exportní destinací. V dovozech do Německa ČR dokonce postoupila z 11. místa v roce 2014 na osmé, tedy např. před Velkou Británií, Rakousko, Belgií, Rusko či Španělsko.³⁶ Největší podíl na českém exportu do Německa mělo nadále Bavorsko (29 %), Bádensko-Virtembersko (19 %), Severní Porýní-Vestfálsko (14 %) a Sasko (10 %).³⁷ Dynamiku vývoje ukazovaly meziroční nárůsty objemu obchodu: jestliže celkově vzájemný obchod vzrostl o 7,9 % (rekordních 75,79 mld. EUR), pak se český export do SRN navýšil o 7 % a import o 9 % (pozitivní saldo činilo 2,83 mld. EUR, pokles o 14 %).³⁸ V ČR působilo zhruba 3500–4000 německých společností a Německo mělo největší podíl na přímých zahraničních investicích v ČR (22 %, následovalo Nizozemsko s 17 %).³⁹

Mezi deseti zeměmi střední východní Evropy zaujímala ČR první pozici co do atraktivity pro německé firmy; nespokojené byly německé firmy nicméně zejména s mírou korupce a kriminality, mírou transparentnosti veřejných zakázek, s daňovým systémem, veřejnou správou a přístupem k veřejným/evropským prostředkům.⁴⁰

Strategickou výzvou i příležitostí pro českou ekonomiku byla Industrie 4.0, tedy tzv. čtvrtá průmyslová revoluce, zejm. zavádění digitalizace a internetu do výroby, služeb a obchodních modelů. Jak uvedli velvyslanec Tomáš J. Podivínský a obchodní rada velvyslanectví Tomáš Ehler – vzhledem k těsnému provázání českého průmy-

slu a vědeckých institucí s německými partnery otevírá Industrie 4.0 českým firmám řadu možností jak z tohoto procesu profitovat – „*kromě transferu know-how například jako subdodavatelé produktů a služeb či jako poskytovatelé inovací a vývoje*“; jde přitom zejména o strojírenský průmysl, logistiku, automobilový, elektrotechnický a chemický průmysl, tedy sektory, na něž spadají dvě třetiny českého exportu do SRN.⁴¹ Nehledě na často diskutovanou potřebu zvýšit v ČR platy, zůstávala ČR zemí střední Evropy s nejnižší mzdou: ta činila 333 EUR, kdežto v Německu 1473 EUR.⁴²

Energetika

Oblast energetiky zůstávala příkladem toho, že obě země jsou schopny spolupracovat a udržovat intenzivní vztahy i v situaci, kdy vycházejí z velmi odlišných koncepcí politiky. Předpokladem bylo jednak udržení výměny názorů a intenzivních kontaktů, které navíc posílil nově zahájený strategický dialog. V jeho rámci proběhl v Ministerstvu průmyslu a obchodu ČR 20. října v Praze Klimaticko-energetický dialog na téma „Cesta k Energetické unii a COP21: jak to vidí Berlín a Praha“. Zúčastnily se jej vedle pořadajícího ministerstva také Ministerstvo životního prostředí ČR a německí institucionální partneři obou institucí.

Česká politika se nesměla cítit být nucena měnit vlastní energetický mix a stála na pozicích blízkých ostatním zemím V4: premiér Sobotka jasně prohlášoval: „*Jde nám o to, aby energetická unie neomezila možnosti energetického mixu v ČR a v dalších zemích Visehradské čtyřky.*“⁴³ Stejně jako další země střední východní Evropy, stavěla se i česká politika poměrně kriticky k plánům na rozšíření plynovodu Nord Stream. Na Nord Stream I navazuje německý plynovod Opal, jenž je na českých hranicích od roku 2013 napojen na plynovod Gazela, jenž představuje především propojení s jiho-německou přepravní soustavou MEGAL. Česká republika zvažovala připojení k dopisu Slovenska, Maďarska, Polska, Estonska, Lotyšska, Litvy, Rumunska, Bulharska a Řecka adresovanému Evropské komisi, který varoval proti riziku destabilizace Ukrajiny a posílení závislosti na Rusku. V prosinci ale nakonec vláda rozhodla, že svůj podpis k dopisu nepřipojí. Ministr Mládek uvedl, že by „*realizace projektu Nord Stream II [...] měla pro Českou republiku i určitá pozitiva. Mohlo by znamenat zvýšení současného využití tuzemské přepravní soustavy, posílení postavení ČR mezi významnými tranzitními zeměmi a minimalizaci rizika přenesení značné míry provozních nákladů přepravní soustavy do cen za přepravu pro tuzemské zákazníky.*“ Zároveň uvedl, že by „*měl být dlouhodobě garantován minimální objem tranzitu plynu přes Ukrajinu tak, aby zůstala zachována funkčnost této trasy*“.⁴⁴ Česká politika se tak *de facto* připojila k pozici SRN, která vnímá Nord Stream II jako především ekonomický projekt soukromých firem a trvá zároveň i na zachování tranzitu přes Ukrajinu.⁴⁵

Další téma, kterým se česká politika zabývala, byly dopady rozdílů energetické koncepce obou zemí. Ministr průmyslu a obchodu Mládek vyzýval Německo, aby se více zabývalo dopadem transformace své energetiky na sousední státy a postaralo se o dostatečnou výstavbu vlastních energetických sítí. Zároveň ale uváděl, že kromě problémů v oblasti elektřiny, přináší sousedství s Německem také výhody: ropovod z Ingolstadtu a plynovod Gazela zajišťují Česku alternativní zásobování ropou a plynem, do ČR také přicházejí z Německa technologie a investice.⁴⁶

Hrozbu kritického přetížení české přenosové soustavy měly technicky řešit transformátory s řízeným posunem fáze, jejichž výstavbu zahájila společnost ČEPS 2. června v elektrické stanici Hradec u Kadaně. Provoz bude zahájen koncem roku 2016 a bude koordinován s transformátory na německé straně, kde bude provozovatelem společnost Hertz50. Stavba proto „představuje významnou událost v rámci česko-německých vztahů, respektive spolupráce v oblasti energetiky a integrace trhů s elektřinou“.⁴⁷

Zájem expertů i politických kruhů vzbuzoval připravovaný prodej hnědouhelných dolů a elektrárny Vattenfall, o nějž projevoval zájem i český ČEZ a firmy EPH a PPF. Obecněji se ukazovalo, že ČEZ obnovil svůj zájem o německý trh – po neúspěších v Albánii a Bulharsku.

Doprava

Výše zmíněná intenzita styků ministra dopravy D. Třoka s německými partery na spolkové i zemské úrovni, stejně jako vytvoření pracovní skupiny „Doprava a přeprava“ v rámci strategického dialogu ukázaly, jaký význam ve vzájemných vztazích měl dlouhodobě orientovaný rozvoj dopravy a napojení ČR na dopravní infrastrukturu EU.

Klíčový zájem ČR, výstavba vysokorychlostní železniční tratě z Berlína přes Drážďany do Prahy, byl předmětem jednání na německé straně, jeho podpora ale předpokládala, že bude odpovídajícím způsobem upraven spolkový plán připravované infrastruktury.⁴⁸ V prvním návrhu plánu koncem roku tato trať zmíněna nebyla, což by pro ČR znamenalo odříznutí od sítě vysokorychlostních evropských tratí. Česká strana usilovala o zvýšení priority koridorů Drážďany–Praha a koridoru Mnichov–Furth i. W.–Domažlice–Praha v německém plánu dopravních cest do kategorie „naléhavé potřeby“, aby tím byla garantována výstavba v dohledné době.

Česká strana pokračovala v přípravě výstavby plavebního stupně u Děčína, čímž chtěla přispět k zachování splavnosti Labe po celý rok a tím i přístupu ČR k Severnímu moři. Saská vláda rozhodnutí ČR respektovala a zaručila se za splavnost Labe na své straně.⁴⁹ Proti výstavbě nadále protestovaly české i německé ekologické organizace, jež ji považují za škodlivou pro životní prostředí a neekonomickou, jen příprava stavby prý už stála 800 mil. Kč.

Svůj význam mělo i zlepšení dopravního spojení s Německem znovuzavedením přímé letecké linky mezi Brnem a Mnichovem (15. listopadu).

Sociální věci, zdravotnictví, školství, kultura

Výše uvedený přehled jednání vládních činitelů na vysoké politické úrovni ukazuje na značnou aktivitu české politiky při realizaci praktické vztahové agendy, zahájený strategický dialog zahrnoval ve svých pracovních skupinách všechny relevantní oblasti. V roce 2015 ovšem zatím převládala praktická témata, obě strany zvládly koordinaci, která se vyhnula větším problémům.

Příkladem bylo zavedení minimální mzdy 8,50 EUR za práci na území SRN. Opatření se dotklo řady českých firem, zpočátku roku se podařilo dočasně vyjednat, že se nebude vztahovat na řidiče kamiónů, kteří přes SRN pouze tranzitují.⁵⁰ Téma bylo jedním z bodů jednání ministryně Marksové u svého protějšku na spolkové úrovni –

Andrey Nahles (19. března). V dalším české ministerstvo práce a sociálních věcí dospělo k „řešení situace, které z německé minimální mzdy vyjímá přepravní služby“, uvedla ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová.⁵¹

V oblasti kultury se dál rozvíjela aktivní výměna, konaly se tradiční velké akce a hlavně rostoucí množství malých iniciativ a výměn. České centrum v Berlíně se zaměřovalo především na prezentaci mladého umění – kategorii, o kterou je v Berlíně trvalý zájem. Podporovalo výuku bohemistiky na německých univerzitách, byla podruhé udělena cena pro mladé překladatele, připravovalo se „Česko-německé kulturní jaro 2017“. Nadále se v Českém centru s úspěchem prezentovaly zejména české dokumentární filmy se sociálními tématy, se zaměřením na lidská práva. Během celého roku se konaly akce k výročí partnerství Prahy a Berlína. Proběhla řada úspěšných výstav, jako např. hannoverské Sprengelovo muzeum uvedlo výstavu jednoho z nejvýznamnějších českých fotografů dokumentární tvorby, Viktora Koláře.

Posilovala se ale i institucionalizace spolupráce – 4. května bylo během pracovní návštěvy bavorského státního ministra školství, kultury, vědy a umění L. Spaenleho podepsáno memorandum o porozumění, které se zaměřuje na posílení kulturní výměny a spolupráce a na zachování kulturního dědictví celého regionu.⁵²

Životní prostředí

Mezi oblastmi, kde ČR dlouhodobě rozvíjela aktivní spolupráci, patřila nadále ochrana životního prostředí. Během čtrnáctého zasedání česko-německé komise pro životní prostředí v Berlíně (5. listopadu) byla ustavena pracovní skupina pro ochranu klimatu, jež bude fungovat v rámci strategického dialogu (první zasedání pak proběhlo v únoru 2016 v Praze). Jejím úkolem bude zejména pomáhat při financování boje proti změně klimatu. Kromě výše uvedeného Klimaticko-energetického dialogu se konala řada společných akcí tam, kde existovaly přímé a měřitelné přeshraniční efekty pro životní prostředí na území Německa (např. snížení znečištění ovzduší a vod v příhraničních regionech), pokračovala německá strana ve financování česko-německých pilotních projektů z německého Investičního programu pro životní prostředí. Na akutní problémy uměly obě strany reagovat s pomocí institucionálních mechanismů – viz např. mimořádné zasedání Pracovní skupiny ochrany ovzduší k zápachovým epizodám (3. června); pravidelné zasedání následovalo 26.–27. října. Spolupráce v rovině ČR–Bavorsko/Sasko byla přitom díky společné hranici již tradičně intenzivnější než spolupráce na úrovni ČR–SRN.

Vnitro

Stále lépe spolupracovala policie obou zemí při potírání přeshraniční a organizované kriminality. Během roku obě strany posílily institucionální a normativní stránku spolupráce: přispěl tomu především podpis nové dohody o policejní spolupráci a o změně Smlouvy mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o dodatcích k Evropské úmluvě o vzájemné pomoci ve věcech trestních (28. dubna, Praha), v níž ministři vnitra obou zemí M. Chovanec a T. de Maiziére otevřeli možnosti ještě užší spolupráce, zejména v příhraničních oblastech, kdy policie jedné země může pronásledovat pachatele i v pohraničním pásmu na území souseda. Dohoda navazuje

na Společné prohlášení o zamýšlené spolupráci v oblasti veřejného pořádku a bezpečnosti mezi MV ČR a saským státním ministerstvem vnitra, které bylo podepsáno v roce 2014. O půl roku později (16. října, Norimberk) podepsal ministr Chovanec obdobné Společné prohlášení o spolupráci s bavorským ministrem vnitra a dopravy Hermannem. Česká policie se zapojila mj. do mezinárodní akce proti tzv. karuselovým podvodům, které kráží DHP.⁵³ Mírně pokleslo množství pervitinu, které míří z ČR do Bavorska a Saska, stejně jako se poněkud snižuje majetková trestná činnost v bavorském příhraničí; obě země se zavázaly spolupracovat na sjednocení legislativy EU v prodeji léčiv, což bylo mělo vést k zamezení volného prodeje léčiv, která obsahují pseudoefedrin.⁵⁴

Minulost

Nejdůležitější institucí, jež podporuje celospolečenské a kulturní sblížení občanů obou zemí, byl nadále Česko-německý fond budoucnosti. Během jednání premiéra Sobotky s kancléřkou Merkelovou 4. května obě strany vyjádřily společný zájem na tom, aby Fond nadále fungoval. Tématem roku Fondu budoucnosti bylo motto „Hranice spojuje“. Fond podpořil 610 projektů a částkou 25 mil. Kč a 1,66 mil. EUR. Vzhledem k výraznému rozdílu v postojích obou zemí k uprchlické krizi a k rostoucím xenofobním náladám stalo se tématem roku 2016 „Aktivní občanství tváří v tvář výzvám 21. století“.⁵⁵

Zvláštní příležitostí pro nové pohledy na společnou historii nabídlo 600. výročí upálení Mistra Jana Husa v Kostnici, během něhož se město k Husovu odkazu hlásilo; vzpomínkové akce probíhaly i za účasti zástupců partnerského města Tábora.⁵⁶ Husovu odkazu byla věnována i výroční konference Českoněmeckého diskusního fóra, která se právě v Kostnici konala 23.–25. října. Německý televizní kanál Arte uvedl dvoudílný český televizní film o Janu Husovi, který zhlédlo přes půl milionu diváků a který se dočkal pozitivních recenzí.⁵⁷

Během 66. sudetoněmeckého sjezdu v Augsburgu nezazněla připomínka tzv. Benešových dekretů. Sjezdu se, stejně jako dříve, nezúčastnil žádný člen české vlády, jako krajany nicméně účastníky prostřednictvím předtočené zdravice pozdravil místopředseda vlády P. Bělobrádek.⁵⁸ Bavorský premiér H. Seehofer, takto patron sudetských Němců, zopakoval stanovisko, že „*vyhnání sudetských Němců bylo a zůstává zločinem proti lidskosti, velkým bezprávím*“. Češi a Němci jsou nicméně podle něj na cestě ke smíření a tento proces není možné zvrátit.⁵⁹ Reagoval tím i na Deklaraci smíření a společné budoucnosti města Brna z 19. května, jež odsuzuje jak válku, tak poválečný „pochod smrti“ brněnských Němců a nabízí gesto smíření.⁶⁰ Celkově rok 2015 potvrdil hodnocení, jež uvedl velvyslanec T. Podivínský: „*Téma minulosti nehraje zdaleka takovou roli jako před deseti lety*“ a obě strany se zaměřují spíše na budoucnost.⁶¹

Klíčový význam měla skutečnost, že Sudetoněmecké sdružení ze svých stanov vypustilo požadavek na návrat do své dřívější domoviny a návrat nebo kompenzaci majetku, který odsunutým sudetským Němcům odebral československý stát v letech 1945–1947 v souladu s dekrety prezidenta Beneše. Změna stanov vyvolala u části sdružení odpor, jenž musel řešit správní soud. Změnu stanov uvítala jak vláda (ministr Zaorálek): „*Může to souviset s tím, že jsme dávali mnohokrát najevo, že tento člá-*

nek je překážkou komunikace založené na větší důvěře. Je to potvrzení toho, že se nemusíme obávat budoucnosti“, tak opozice (předseda ODS Petr Fiala): „*Je to určitě krok správným směrem, je třeba to pozitivně přivítat*.“⁶²

Nově do vztahu pronikala skutečnost, že němečtí vysídlenci projevovali velké pochopení pro uprchlíky a aktivně jim pomáhali.

Sub-nacionální úroveň

Důležitým projevem aktivní české politiky vůči německým zemím byla iniciativa premiéra Sobotky zahrnout do strategického dialogu obě sousední země – Sasko a Bavorsko. Tato iniciativa ČR našla v obou zemích velmi pozitivní odezvu a byla vnímána jako projev nové kvality české politiky. Sama ČR tak vztahy s těmito zeměmi povýšila na strategickou úroveň. Vzhledem k tomu, že jak Sasko, tak zejména Bavorsko se v některých otázkách německé politiky vydělují (v poslední době zejména v přístupu k uprchlické krizi a ve vztazích s Ruskem), znamená to pro českou politiku, že musí volit opatrný přístup, aby „*nestranila*“ Dražďanům a Mnichovu v jejich vztazích s Berlínem a neohrozila tak svou spolupráci s klíčovým partnerem: spolkovou politikou.

Vrcholem aktivit na úrovni styků ČR–spolkové země byly pracovní návštěvy premiéra Saska-Anhaltska R. Haseloffa v ČR (3. března) a premiéra Sobotky v Sasku (22.–13. června), kde jednal jak s premiérem Tillichem, tak znovu s premiérem Haseloffem. Zejména Sasko se nadále profilovalo jako blízký partner ČR (spadá na něj 10 % českého exportu do SRN). Dlouhá společná hranice, historická blízkost, rozvoj dopravní infrastruktury a příbuzné ekonomické cíle („*dohánění*“ nejvyspělejších ekonomik v oblasti vyspělých technologií) definovaly agendu aktivní spolupráce a sdílení. Rozvíjela se proto i parlamentní dimenze spolupráce, kdy iniciativně vystupovalo zejména Parlamentní fórum pro střední a východní Evropu, sdružení asi jedné třetiny poslanců Saského zemského sněmu (zástupci fóra navštívili Prahu v prosinci). Saský sněm navštívili členové Výboru pro bezpečnost Poslanecké sněmovny 26. března, jednali mj. o otázce uprchlické krize.

Aktivně se nadále rozvíjely bezprostřední formy spolupráce v příhraničních oblastech. Příkladem byl pokrok v oblasti zdravotnictví: Hejtmani Karlovarského, Libereckého a Ústeckého kraje, Martin Havel, Martin Půta a Oldřich Bubeníček, ve středu 25. listopadu společně se saským ministrem vnitra Markusem Ulbigem podepsali v Karlových Varech *Smlouvu o přeshraniční spolupráci zdravotnických záchranných služeb*. Vznikl tak první implementační dokument k *Rámcové smlouvě mezi Českou republikou a Spolkovou republikou Německo o přeshraniční spolupráci v oblasti zdravotnické záchranné služby* z roku 2013. Spolupráce bude vyžadovat nejvyšší úroveň komunikace operačních středisek, výjezdových skupin konkrétních záchranářů. Jak uvedl hejtman Bubeníček, „*smlouva navazuje na společnou součinnost dalších složek integrovaného záchranného systému, policie a hasičů. [...] Byť by smlouva pomohla k záchraně zdraví či života jednoho jediného člověka za rok, má toto ujednání nesporný význam*.“⁶³ Očekávala se příprava obdobného dokumentu mezi Jihočeským, Plzeňským, Karlovarským krajem a Bavorskem.

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA HLAVNÍCH AKTÉRŮ

Příprava strategického dialogu nebývale výrazně aktivizovala koncepční uvažování ve vztahu k Německu ve všech vládních institucích. I když strategický dialog představuje pro resorty pouze nabídku a setkával se i se skepsí, převládla nakonec potřeba „být u toho“ a česká politika zažila období značné aktivizace této klíčové relace.

V rozdělení kompetencí a rolí, pokud jde o českou politiku vůči Německu, nedošlo v roce 2015 k žádným zásadním změnám. Posílila se ale koordinační role MZV, které vedlo přípravu a následně i koordinaci česko-německého strategického dialogu (náměstek MZV, později ředitel politického kabinetu P. Drulák). Čitelnost české politiky se komplikovala tím, že ve vrcholné politice zaznívaly odlišné hlasy a postoje ohledně uprchlické krize, jejího původu a vztahu k islámu. Je otázka, zda touto mnohohlasností jednotliví představitelé nepřekračovali své pravomoci a nepodlamovali zahraničněpolitickou linii státu, kterou určuje v souladu s ústavou vláda.

Větší pozornost Německu a česko-německým vztahům věnoval Parlament ČR. Všechny parlamentní debaty a zasedání parlamentních výborů, které se týkaly uprchlické krize, se zabývaly i Německem a vztahem k němu (např. 31. schůze Poslanecké sněmovny z 15. září, 38. schůze Výboru pro evropské záležitosti z 14. října, senátní zasedání k migrační politice 11. listopadu). Krize polarizovala debatu stejně jako dříve historická témata. Aktivizovala se parlamentní diplomacie, tři výbory Poslanecké sněmovny navštívily Spolkový sněm, probíhaly návštěvy na úrovni zemských sněmů.

Klíčovou roli nadále hrál Zastupitelský úřad ČR v Berlíně (velvyslanec Tomáš J. Podivínský, zástupkyně Eva Dvořáková, vedoucí obchodně ekonomického oddělení Tomáš Ehler), generální konzuláty v Drážďanech a Mnichově a konzulát v Düsseldorfu. Plánovalo se posílení Obchodně-ekonomického oddělení o jednu pracovní sílu.

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VEŘEJNÝ A MEDIÁLNÍ PROSTOR

Německé téma v českých médiích rezonovalo podstatně více nežli v předchozích letech. Objevilo se v řadě tradičních souvislostí, jako byly ekonomické otázky (energetická politika, skandál koncernu Volkswagen), ukrajinská krize a snahy o její řešení, stabilizace eurozóny a Řecka. V těchto souvislostech převládal analytický tón. Pozornost vyvolalo zahájení strategického dialogu, které se spojovalo s očekáváním intenzifikace vztahů.⁶⁴ Liberální komentátoři vnímali Německo a jeho roli při řešení konfliktu na Ukrajině jako vzor pro českou politiku.⁶⁵ Diskutovalo se o otázce německého odchodu od jaderné energie.⁶⁶

Tato témata nacházela velmi odlišnou odezvu a zejména vztah k Ukrajině a Rusku společnost poměrně výrazně polarizoval. Opravdovou změnu pohledu na Německo ale znamenala uprchlická krize a její souběh s rostoucí nedůvěrou v politický establishment a mainstreamová media – jakási „trumpizace“ společnosti –, která byla výrazná především v bulvárních médiích, některých „alternativních“ internetových

platformách, jako *Parlamentní listy*, a části sociálních médií. Vedle běžných zpravodajských vstupů⁶⁷ se výrazně etabloval názor, že Německo svou politikou všechny evropské krize přinejméním zesílilo (jestli ne způsobilo); pruské webové výstupy pak nepřímou, nebo i otevřeně usilovaly o odvolání kancléřky Merkelové.⁶⁸ Rozvinula se i diskuse o tom, zda jsou česko-německé vztahy v krizi, či nikoli – diskusi přiřadil anonymní hlas z MZV ČR.⁶⁹ Věcně analytické příspěvky k tématu vycházely zejména v časopisu *Respekt* (např. autor Tomáš Lindner), *České pozici* (autorka Zuzana Lízová), v televizi (ČT24), v rozhlasu (Český rozhlas – Plus).

ZÁVĚR

Téma uprchlické krize dobře charakterizuje dosaženou úroveň česko-německých vztahů: jejich depolitizace přispěla k významnému rozvoji dynamiky praktické, pragmatické spolupráce. Tu dokumentuje řada příkladů oblastí, kde v praktické rovině česká vláda uskutečňovala stejně jako v roce 2014 *proaktivní a zároveň spolupracující politiku* – což neznamenalo, že netrvaly koncepční rozdíly v pojetí některých podstatných otázek (energetický mix, minimální mzda). Vláda B. Sobotky tak v zásadě usilovala o vytváření společné politiky s Německem v širším evropském rámci.

Ani takový přístup ovšem nezajišťoval automaticky politickou blízkost a spolupráci na dlouhodobých, strategických projektech. To má hlubší důvod: Česká politika (tedy zejména politické strany a vrcholní představitelé), stát a společnost spravují, ale politicky nevedou; negenerují dlouhodobé programové vize, pro které by byli schopni získávat domácí a mezinárodní podporu a legitimitu. Tento deficit měl ve vztazích s Německem kompenzovat rozvoj strategického dialogu, který vytváří na úrovni jednotlivých resortů na spojnici mezi státním aparátem a politikou platformu pro intenzivní a systematickou výměnu názorů jak na strategické otázky v jednotlivých oblastech, tak řešení společných problémů (viz např. pracovní skupina v oblasti vnitřní bezpečnosti, energeticky nebo dodatečně vytvořená pracovní skupina k otázkám migrace). Myšlenka strategického dialogu jistě patří k výrazným úspěchům české diplomacie; dialog představoval v roce 2015 významný potenciál, jehož naplnění bude vzhledem k přetíženosti německé politické agendy záviset především na ČR. Přesto samo vytvoření dialogu a zahrnutí obou sousedních německých zemí nejlépe demonstruje snahu české vlády vytvářet v oblastech blízkých zájmů *společnou politiku*.

Uprchlická krize ovšem ukázala, že existují podstatné rozdíly mezi oběma zeměmi ve vztahu ke kulturní a etnické jinakosti, ke státní suverenitě a mezinárodní nebo nadnárodní integraci. Česká politika zcela selhala především v uchopení tématu v českém politickém prostoru a přenechala jej populistům. Ani středoví, proevropští politici, jako premiér Sobotka nebo ministr zahraničních věcí Zaorálek, nedokázali nabídnout české společnosti jasné vedení; jiní představitelé populistickou rétoriku dokonce převzali a nepřímou tak legitimizovali xenofobní a protievropské postoje. Mezinárodní důvěra v evropskou solidaritu ČR dostala značnou trhlinu. Česká republika se podílela na aktivním odporu vůči společné politice a postupu Německa (otázka kvót), tento pak kompenzovala snahou *podílet se aktivně na evropské politice* v jiných ob-

lastech řešení uprchlické krize (ochrana vnější hranice EU, udržení Schengenu, pomoc uprchlíkům přímo v oblastech konfliktu atd.).

Zvláštním fenoménem české politiky se stala podpora, kterou získávají německé nacionalistické kruhy z ČR. Svědčí to o odmítání historické zkušenosti Evropy i české politiky samotné: německý nacionalismus vždy vedl k velmocenské politice a obrátil se dříve nebo později proti sousedům, Čechy nevyjímaje. Závažným problémem české politiky i ve vztahu k Německu se tak stává mělká historická paměť části společnosti, nepochopení významu otevřené společnosti a otevřené Evropy, podcenění nacionalistických tendencí doma i v zahraničí.

Fakt, že 60 % Čechů má vysokou nebo velmi vysokou důvěru v Německo, nicméně naznačuje, že přes markantní názorové odlišnosti nemusí současná situace vést k zásadní zátěži ve vzájemných vztazích: důvěra a mnohostranná spolupráce představují sociální kapitál, který zatím umožňuje existující názorovou i politickou propast překlenout. Strategický dialog a jeho společenská dimenze by právě otázku důvěry a pochopení měl rozvinout.

Poznámky

- ¹ Autor děkuje za podněty a připomínky odpovědným pracovníkům vládních institucí a diplomatům MZV ČR, s nimiž vedl individuální rozhovory a bez nichž by tento příspěvek nemohl být sepsán. Jde o tyto osoby (bez udání funkcí): Michaela Bartáková, Eva Dvořáková, Tomáš Ehler, Christine Frankenberger, Tomáš Kafka, Tomáš Podivínský, Dora Svobodová. Zvláštní poděkování patří zastupitelskému úřadu ČR v Berlíně a velvyslanci Tomáši Podivínskému za vytvoření optimálních podmínek při práci na textu. Text je samozřejmě zcela v odpovědnosti autora a vyjadřuje názory, které se nemusejí shodovat s názory uvedených osob a institucí.
- ² *Společné prohlášení ke strategickému dialogu mezi Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Ministerstvem zahraničních věcí SRN jako novém rámci pro česko-německé vztahy*. On-line: www.prag.diplo.de/contentblob/4562604/Daten/5624388/download_GemeinsameErklaerung_SD_cz.pdf.
- ³ *Česko podepsalo s Německem dohodu o strategickém dialogu*. ČTK, 3. 7. 2015.
- ⁴ Tamtéž.
- ⁵ MZV ČR: *Ministr Zaorálek podepsal Společné prohlášení k česko-německému strategickému dialogu*, 3. 7. 2015. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/x2015_07_03_ministr_zaoralek_v_nemecku.html.
- ⁶ *Nikdo Vás sem nezval, vzkázal Zeman uprchlíkům*. Blesk, 2. 8. 2015. On-line: www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/334299/nikdo-vas-sem-nezval-vzkazal-zeman-uprchlikum.html?utm_source=blesk.cz&utm_medium=cop.
- ⁷ *Prezidentovo poselství: Tahle zem je naše, není pro všechny*. TV Nova, 26. 12. 2015. On-line: tn.nova.cz/clanek/prezident-v-poselstvi-chvalil-vladu-a-kritizoval-uprchliky.htm.
- ⁸ *Dienstbier: Zneužívání strachu z uprchlíků je nebezpečné*. ČTK, 2. 10. 2015.
- ⁹ Poslanecká sněmovna PČR: Jaroslav Foldyna, vystoupení v Poslanecké sněmovně 1. 10. 2015. On-line: www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/030schuz/s030024.htm.
- ¹⁰ *Hamáček: ČR je připravena na díl odpovědnosti v uprchlické krizi*. ČTK, 10. 11. 2015.
- ¹¹ *Vývoj jednání o kvótách pro rozdělení uprchlíků*. ČTK, 22. 9. 2015.
- ¹² MV ČR: *Projev ministra vnitra Milana Chovance na schůzi Senátu dne 11. 11. 2015*. On-line: www.mvcr.cz/migrace/clanek/projevministravnitranaschuzisenatu.aspx.

- ¹³ Poslanecká sněmovna PČR: *Vystoupení premiéra B. Sobotky na 31. schůzi Poslanecké sněmovny 15. 9. 2015. Těsnopisecká zpráva o schůzi*. On-line: www.psp.cz/eknih/2013ps/tesnopis/tz031.pdf, s. 73.
- ¹⁴ Cunningham, Benjamin: *The Czech Donald Trump*. Politico.eu, 29. 10. 2015. On-line: www.politico.eu/article/babis-czech-sobotka-politics-trump-berlusconi.
- ¹⁵ Kürschner, Mareike: *Deutschland und die Kanzlerin haben den Balkan gerettet*. Die Welt, 5. 5. 2016.
- ¹⁶ Poslanecká sněmovna PČR: *Vystoupení poslance P. Fialy na 31. schůzi Poslanecké sněmovny 15. 9. 2015. Těsnopisecká zpráva o schůzi*. On-line: www.psp.cz/eknih/2013ps/tesnopis/tz031.pdf, s. 85.
- ¹⁷ TOP 09: *Schwarzenberg: Někteří politici chtějí z uprchlické krize těžit*. Neolivni.cz, 24. 11. 2015. On-line: www.top09.cz/co-delame/medialni-vystupy/schwarzenberg-nekteri-politici-chteji-z-uprchlicke-krize-tezit-19220.html.
- ¹⁸ KSČM: F. Zachariáš (předseda OV KSČM Vyškov): *TOP09 se řítí ke dnu*, 26. 1. 2016. On-line: www.kscm.cz/aktualne/medialni-vystupy/komentare/f-zacharias-top-09-se-riti-ke-dnu.
- ¹⁹ *Šéf KSČM Filip: Může to být začátek konce*. ParlamentníListy.cz, 18. 9. 2015. On-line: www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Sef-KSCM-Filip-Muze-to-byt-zacatek-konce-Oznacovat-Cechy-za-xenofoby-je-hloupe-a-urazejici-Merkelova-je-zmatena-Pro-chovani-Madaru-k-uprchlikum-mam-pochopeni-399821.
- ²⁰ CVVM: *Sympatie české veřejnosti k některým zemím – prosinec 2015*. Tisková zpráva, 3. 2. 2016.
- ²¹ Výzkum s názvem „EU vor Bewährungsprobe – Was erwarten, worum sorgen sich die Bürger?“, zadaný nadací Friedricha Eberta, vydaný v lednu 2016. On-line: library.fes.de/pdf-files/id/ipa/12328.pdf.
- ²² Vláda ČR: *Projev předsedy vlády Bohuslava Sobotky s názvem Evropa na křížovatce přednesený na Humboldtově univerzitě v Berlíně dne 4. května 2015*. On-line: www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/premier/projevy/premier-eu-predstavuje-mimoradny-model-spoluprace--je-garantem-prosperity-a-miru-129722/.
- ²³ *ČR si nepřeje aktivovat EFSM k překlenovací půjčce pro Řecko*. ČTK, 14. 7. 2015.
- ²⁴ *EK chce pomoci Řecku přes EFSM, Česku a Británii navzdory*. ČTK, 14. 7. 2015.
- ²⁵ MZV ČR: *Unie nás kárá, ale neposlouchá*. Rozhovor ministra Zaorálka na téma migrace. Hospodářské noviny, 15. 9. 2015. On-line: www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/archivy/clanky_a_projevy_ministru/clanky_a_projevy_ministra_zaoralka_2015/x2015_09_15_unie_nas_kara.html.
- ²⁶ *Česko nyní nepotřebuje zřítit kontroly na hranicích s Rakouskem*. ČTK, 14. 9. 2015.
- ²⁷ *Frankfurter Rundschau: Češi drží běžence za ostatním drátem*. ČTK, 24. 8. 2015.
- ²⁸ *Zeman nevidí souvislost mezi dotacemi z EU a kvótami*. ČTK, 15. 9. 2015.
- ²⁹ *Názor na trvalý mechanismus rozdělování uprchlíků EU dál štěpí*. ČTK, 16. 10. 2015.
- ³⁰ Tamtéž.
- ³¹ *Sobotka: Česko je solidární a Brusel ho k tomu nemusí nutit*. ČTK, 23. 12. 2015.
- ³² *Francie a Německo navrhují posílit možnosti Frontexu na hranicích*. ČTK, 4. 12. 2015.
- ³³ *Celkově zadržela pašeráků 2600. Viz Německo zadrželo přes 2600 pašeráků lidí, dvakrát více než loni*. ČTK, 26. 10. 2015.
- ³⁴ *Ministři vnitra: Množství pervitinu z Česka v Německu mírně klesá*. ČTK, 16. 10. 2015.
- ³⁵ MO ČR: *Spolupráce armád ČR a Německa se prohlubuje*, 7. 8. 2016. On-line: acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/spolupracearmadcranemeckaseprohlubuje.
- ³⁶ *Německo. Souhrnná teritoriální informace*. BusinessInfo.cz, 1. 6. 2016. On-line: www.businessinfo.cz/cs/zahranicni-obchod-eu/teritorialni-informace-zeme/nemecko.html, s. 32–33.
- ³⁷ *Německo. Souhrnná teritoriální informace*, op. cit., s. 34.
- ³⁸ Ehler, Tomáš–Schmohlová, Ivana: *Německá ekonomika v lednu a únoru 2016*. Obchodně ekonomický úsek Velvyslanectví ČR v Berlíně, s. 2. Česko-německý zahraniční obchod v roce 2015. Velvyslanectví České republiky v Berlíně, 22. 2. 2016. On-line: www.mzv.cz/berlin/cz/obchodaekonomika/ceskonemeckehospodarskevztahy/ceskonemeckyobchodvr2015.html.

- ³⁹ Německo. *Souhrnná teritoriální informace*, op. cit., s. 37.
- ⁴⁰ *DHIT Konjunkturumfrage 2015. Lage und Erwartungen deutsche Unternehmen in Tschechien*. On-line: tschechien.ahk.de/fileadmin/ahk_tschechien/Presse/PM_2015/DTIHK_Konjunkturumfrage_2015.pdf.
- ⁴¹ Podivínský, Tomáš Jan–Ehler, Tomáš: *Německý fenomén Industrie 4. 0. Inspirace pro český průmysl, vědu a výzkum*. Trade News 1/2016, s. 26.
- ⁴² *Česko patří v EU k plátcům jedné z nejnižších minimálních mezd*. ČTK, 26. 2. 2015.
- ⁴³ *Sobotka: Energetická unie nemá omezit svobodu energetického mixu*. ČTK, 14. 7. 2015.
- ⁴⁴ MPO ČR: *Česká republika se nepřipojí k dopisu evropských zemí ohledně Nord Stream II*, 2. 12. 2015. On-line: www.mpo.cz/zprava166791.html.
- ⁴⁵ Interview autora na MZV SRN, odbor východní Evropy, Berlín, 10. 7. 2016.
- ⁴⁶ *Mládek: Německo musí začít vnímat dopad své energetiky na sousedy*. ČTK, 26. 3. 2015.
- ⁴⁷ *Provozovatel přenosové soustavy ČR, společnost ČEPS, zahájil stavbu ochranných PST transformátorů*. Velvyslanectví České republiky v Berlíně, 3. 6. 2015.
- ⁴⁸ *Německo nevylučuje vysokorychlostní železnici z Berlína do Prahy*. ČTK, 10. 2. 2015.
- ⁴⁹ *Děčinský jez může dostat povolení nejdříve v roce 2019, uvedl Tók*. ČTK, 12. 6. 2015.
- ⁵⁰ *Německo zatím nebude trvat na minimální mzdě pro řidiče kamionů*. ČTK, 10. 2. 2015.
- ⁵¹ *MPSV ČR: MPSV zveřejnilo stanovisko k německé minimální mzdě*. Tisková zpráva, 7. 5. 2015.
- ⁵² *Memorandum o porozumění mezi ministerstvem kultury ČR a Bavorským státním ministerstvem vzdělání a kultury, vědy a umění Svobodného státu Bavorsko, Spolková republika Německo*, 4. 5. 2016.
- ⁵³ *Policie z různých zemí včetně ČR odhalila miliardový podvod s DPH*. ČTK, 14. 7. 2015.
- ⁵⁴ *Ministři vnitra: Množství pervitinu z Česka v Německu mírně klesá*. ČTK, 16. 10. 2015.
- ⁵⁵ *Česko-německý fond budoucnosti. Výroční zpráva 2015*. Praha 2016, s. 60–64.
- ⁵⁶ *Husovo jméno a tvář hledí v Kostnici z desítek plakátů*. ČTK, 3. 7. 2015.
- ⁵⁷ *Český film o Husovi se setkal s velkým zájmem německých diváků*. ČTK, 5. 7. 2015.
- ⁵⁸ *Na sudetoněmeckém sjezdu nezapomněla připomínka Benešových dekretů*. ČTK, 23. 5. 2015.
- ⁵⁹ *Posselt: Vyhánění jako po válce se nesmí ve světě opakovat*. ČTK, 24. 5. 2015.
- ⁶⁰ *Deklarace smíření a společné budoucnosti*. Brno, 19. 5. 2015. On-line: www.zitbrno.cz/deklarace-smireni-a-spolecne-budoucnosti.
- ⁶¹ *Velvyslanec ČR v Německu chce více spolupráce v drogové prevenci*. ČTK, 27. 2. 2015.
- ⁶² *Sudetští Němci vypustili ze stanov snahu o vrácení majetku*. ČTK, 1. 3. 2015.
- ⁶³ *Kraje podepsaly dohodu se Saskem o spolupráci záchranek*. Ústecký kraj – Oficiální web, 26. 11. 2015. On-line: www.krustecky.cz/krajepodepsalydohodusesaskemospolupraci-zachranek/d1694274/p1=204698.
- ⁶⁴ *ČR a SRN rozvinou strategické vazby*. Právo, 4. 7. 2015.
- ⁶⁵ *Žák, Václav: Střet hodnot a zájmů*. A2, 4. 3. 2015.
- ⁶⁶ *Fiala, Zbyněk: Mýlí se Němci, nebo my?* ParlamentníListy.cz, 18. 3. 2016. On-line: parlamentnilisty.cz/article.aspx?rubrika=1415&clanek=366789.
- ⁶⁷ *Bouřlivá diskuze o migraci na půdě sněmovního Výboru pro evropské záležitosti*. Blog iHNed.cz, 4. 11. 2015. On-line: evropske-hodnoty.blog.ihned.cz/c1-64823450-bourлива-diskuze-o-migraci-na-pude-snemovniho-vyboru-pro-evropske-zalezitosti.
- ⁶⁸ *Viz např. pašálně kritický příspěvek: Profesor Krejčí: Německo na všechny problémy reagovalo se zpožděním a ještě je zesílilo*. ParlamentníListy.cz, 25. 12. 2015. On-line: www.parlamentnilisty.cz/article.aspx?rubrika=1337&clanek=414378.
- ⁶⁹ *Hosková, Sylvie: Když Merkelová nebere telefon. Česko-německé vztahy jsou nejhorší za 20 let*. Hospodářské noviny, 1. 10. 2015. On-line: archiv.ihned.cz/c1-64678270-kdyz-merkelova-nebere-telefon-cesko-nemecke-vztahy-jsou-nejhors-i-za-20-let.

Kapitola 6

Visegrádská spolupráce, Polsko, Slovensko a Rakousko v české zahraniční politice

Michal Kořan

VISEGRÁDSKÁ SPOLUPRÁCE, POLSKO, SLOVENSKO A RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

V analýze za rok 2014 bylo konstatováno, že střední Evropa nabyla v české politické diskusi v roce 2014 postavení, jakému se netěšila přinejmenším od poloviny devadesátých let. Rok 2015 pak tuto laťku ještě posunul výše, byť důvody k této prominenci rozhodně nejsou povzbudivé. Česká středo evropská politika byla v roce 2015 ovlivněna především bobtnající politickou krizí ve střední Evropě a v Evropě obecně, mezinárodněpolitickým vývojem, doznívající vnitropolitickou debatou o „české“ střední Evropě a v neposlední řadě – z hlediska výkonu politiky – také přípravou a převzetím předsednictví ve Visegrádské skupině v červenci 2015. Česká republika převzala předsednictví Visegrádské skupiny od Slovenska za snad nejturbulentnějších podmínek v celé historii regionu přinejmenším od vstupu do EU, ale pravděpodobně od pádu železné opony.

První polovina roku 2015 se ještě nesla v duchu úžasu z agresivního ruského chování vůči Ukrajině a v duchu pokračující nejistoty stran budoucnosti Řecka a eurozóny. Na přelomu jara a léta však s evropskou politikou – jak unijní, tak národní – dramaticky zamíchal rostoucí příval válečných uprchlíků a imigrantů z Blízkého východu a z Afriky. Překvapivé ruské angažmá v syrské válce a strašlivé teroristické útoky v Paříži v listopadu 2015 ještě přilily olej do rozmáhajícího se ohně nedůvěry, pocitu ohrožení a chaosu v Evropské unii.¹ Z důvodů dosud ne zcela jasných se tento chaos a obecná nedůvěra v politiku nejrazantněji promítl právě do politického dění ve střední Evropě. Narůstající nespokojenost s vládními politickými elitami zvyšuje v celé Evropě přitažlivost politických hnutí, tíhnoucích k populismu a extremismu.